

چرایی جرم انگاری در جرایم یقه سفید و راهکارهای پیشگیری از این جرائم از منظر جرم شناسی

میلاذ سپهوند

فارغ التحصیل کارشناسی حقوق

چکیده

اصطلاح مجرمین یقه سفید برای افرادی به کار می‌رود که دارای خصوصیات خاصی هستند. در این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی به نگارش درآمدی است به بررسی چرایی جرم انگاری در جرایم یقه سفید و راهکارهای پیشگیری از این جرائم از منظر جرم شناسی پرداخته ایم و یافته‌ها حاکی از آن است که: این مجرمان تخصص و تبحر خاصی در ارتکاب جرم دارند و هنر آنها این است که جرایمی را که مرتکب می‌شوند، قانونی جلوه می‌دهند علی‌الظاهر جرم ارتكابی این گروه از مجرمین توأم با خشونت نیست و آنها از جایگاه اجتماعی و اقتصادی و سیاسی ویژه‌ای برخوردارند. این جایگاه توانایی‌هایی خاصی را به آنها می‌دهد. جرایم یقه سفیدها به خاطر ماهیتی که بدون خشونت و غالباً بدون بزه دیده کمتر از جرایمی دیگر توجه افکار عمومی و به تبع آن توجه دولت مردان را به خود جلب می‌کرده است. ولی در حال حاضر، این جرایم به خاطر پیچیدگی خاص خود و صاحب نفوذ بودن مرتکبان، در بیشتر موارد کشف و تعقیب نمی‌شوند یا به خاطر انحراف روند اجرای عدالت، به سرانجامی نمی‌رسند. که این سبب نارضایتی مردم و عدالت طلبی آنان نسبت به این مجرمان شده است. تردیدی نیست که در ایران مجرمین یقه سفید بطور گسترده به فعالیت‌های مجرمانه اشتغال دارند. با این حال، ابهامات و اختلاف نظرهای زیادی در خصوص مفهوم و دایره شمول مجرمین یقه سفید نه تنها در میان مراجع قضایی و دانشگاهی ملی، بلکه در سطح جهانی وجود دارد. دلیل اصلی چرایی جرم انگاری این جرایم آسیب‌های اقتصادی و بی‌عدالتی بین مردم جامعه می‌باشد. از راهکارهای پیشگیری از این جرایم می‌توان به این موارد اشاره نمود شناسایی موقعیت‌ها و فرصت‌های مجرمانه، توسعه بخشیدن به برنامه‌های نظارتی ویژه و اتخاذ سیاست‌های راهبردی در قبال آنها کنترل و پیشگیری از وقوع جرایم یقه سفیدی قبل از هر اقدام دیگری، مستلزم شناسایی موقعیت‌های فرصت‌زا است.

واژه‌های کلیدی: جرم انگاری، یقه سفید، پیشگیری، جرم شناسی

مقدمه

مجرمین یقه سفید کسانی هستند که با سوءاستفاده از موقعیت و نفوذ اداری خود مرتکب جرایم سودآور غیرخشن می‌شوند. که جرایم یقه سفیدها جرایمی هستند که توسط یک شخص مسئول و پایگاه اجتماعی بالا در دوره شغلیشان مرتکب می‌شوند بدین ترتیب، بزه کاری های یقه سفیدی از منظر ساترلند دارای دو ویژگی اساسی هستند فعالیت غیر قانونی در اجرای یک فعالیت حرفه ای؛ ۲. تعلق مرتکبان به دسته اشخاص «قابل احترام و دارای پایگاه اجتماعی بالا» غالباً یقه سفیدها دارای برخی ویژگی های جمعیت شناختی اند، یکی از متغیرهای مزبور طبقه است. به زعم ساترلند، بزهکار یقه سفید جزء کسانی هستند که به دنیای اجتماعی و سیاسی بالایی تعلق دارند، اما مقررات حاکم بر فعالیت های حرفه ای خود را به شکل مکرر لال نقض می‌کنند برعکس، تهیدستان بیشتر در معرض بزهکاران یقه سفید قرار می‌گیرند. چون این بزه کاران از هر فرصتی برای رسیدن به خواسته های خود سود می‌جویند و افراد تهیدست نیز چون از نظر اقتصادی و اجتماعی در سطح پایینی قرار - گرفته اند، به امید رسیدن به سطوح بالا، بیشتر در معرض تدلیس اند و در نهایت اموال و - داراییهای محدود خود را هم از دست میدهند .

مفاهیم**جرم انگاری**

جرم انگاری فرایندی است حقوقی و گزینشی که طی آن قانون گذار یک کشور، رفتاری را با توجیه مبنایی خاص مثلاً حفظ ارزش های اجتماعی، نظم عمومی با مبانی اخلاقی مذهبی و... جرم تلقی کرده و برای آن ضمانت اجرای کیفری تعیین می‌کند. در این فرایند، باورها و رفتارها به وسیله جرم و کیفر از طریق قانونگذاری یا آراء قضایی، تغییر شکل می‌یابند. فرایند «است؛ چرا که تصویب عنوانی مجرمانه نیازمند شور و مشورت و ملاحظه ی بسیاری از جنبه های فردی و اجتماعی است. «گزینشی» است؛ زیرا دولت از میان رفتارهای ناقض هنجارهای پذیرفته شده یا اخلاک کننده در زندگی فردی و اجتماعی، برخی را در دایره ی کیفری قرار می‌دهد و نه همه را. پایه ی این گزینش گری آن مبانی و اصولی است که برای مداخله ی دولت وجود دارد. جرم انگاری یکی از ابزارها و مکانیسم های مهم سیاست جنایی هر کشور در مقابله با بزهکاری و انحرافات اجتماعی است. (دانش پژوه همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۲۹)

۱- جرم

جرم، اصطلاحی فقهی و حقوقی به معنای هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است. جرم، از ریشه عربی ج ر م، به معنای قطع کردن، چیدن میوه از درخت، حمل کردن، کسب کردن، ارتکاب گناه و وادار کردن به کاری ناپسند به کار رفته است. (خلیل بن احمد، ۱۴۰۹، ج ۶، ص ۱۱۹. ابن اثیر ۱۳۸۳؛ ابن منظور، ذیل ماده؛ طریحی، ۱۳۶۲، ذیل ماده).

۲ - جرم در لغت

جرم در لغت به معنای گناه، بزه و خطا بوده و از جرم به ذنب، اثم، سیئه، عصیان و معصیت نیز تعبیر می‌شود.

۳ - جرم در اصطلاح فقهی

در اصطلاح عبارت است از هر نوع عملی که در شرع ممنوع، و دارای کیفر دنیوی، همچون حدّ، تعزیر، قصاص، دیه و کفّاره و یا اخروی باشد؛ خواه در ارتباط با خود مجرم باشد، مانند ترک نماز و روزه و نوشیدن شراب و یا در ارتباط با دیگری، همچون ضرب و جرح و کشتن کسی. بنابراین، جرم در اصطلاح فقهی مرادف معصیت است.

۴ - جرم در اصطلاح حقوقی

جرم در اصطلاح حقوقی به فعل یا ترک عملی که بر اساس قانون، قابل کیفر و یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد، تعریف شده است.

۵ - نسبت بین اصطلاح فقهی و حقوقی

بنابر این، بین تعریف فقهی و حقوقی عموم و خصوص من وجه است؛ زیرا برخی افعال، از قبیل ترک نماز از منظر فقهی، جرم به شمار می‌روند؛ در حالی که از منظر حقوقی جرم محسوب نمی‌شوند. چنان که عکس آن نیز متصور است. (ویکی فقه)

یقه سفید

مجرمین یقه سفید کسانی هستند که با سوء استفاده از موقعیت و نفوذ اداری خود مرتکب جرایم سودآور غیرخشن می‌شوند. مهم ترین مصادیق جرایم ارتكابی مجرمین یقه سفید عبارتند از: کلاهبرداری، فساد مالی (شامل ارتشا)، جرایم کاری و استخدامی، جرایم مربوط به نقض حقوق مصرف کنندگان، جرایم مربوط به مواد غذایی و دارویی، جرایم زیست محیطی، جرایم رایانه ای و جرایم گمرکی. برخی از جرایم یقه سفیدی بزه دیده مستقیم دارند و برخی بزه دیده مستقیم ندارند ولی به هر حال جامعه و اعضای آن بزه دیده واقع می‌شوند. از این رو، کلیه افراد جامعه باید تشویق به همکاری در مقابله با این جرایم شوند و به اندازه کافی تحت حمایت قانونی واقع شوند. (سلیمی، ۱۳۸۷)

تاریخچه

جرایم یقه سفیدی نخستین بار توسط ادوین ساترلند (Edwin H. Sutherland ۱۸۹۳ - ۱۹۵۰) در سال ۱۹۳۹ در یک سخنرانی در «انجمن جامعه شناسی امریکا» مطرح گردید، سپس وی مقاله ای تحت عنوان «جرایم یقه سفید» - White collar crimes در مجله جامعه شناسی امریکا ((The American Sociological Review) به چاپ رساند (۲۰۰۹, Odum, ۲۰۰۹ Kari)

علاوه بر این، یکی از مشخصه های دهه ۱۹۳۰ تبیین های روانشناسانه از جرم بود، آنها چنین تبیین هایی در مورد فجایع نازی ها و جنایت های قبل از جنگ جهانی دوم به کار می بردند. ساترلند برخلاف تبیین های روانکاوانه، تأکید می کرد برخی از خلافتکاری های شرکت های آمریکایی منشأ روانی ندارد بلکه منشأ طبقاتی دارد (سوتیل و همکاران، به نقل از ساترلند، ۱۳۸۳: ۲۳۳-۲۳۴). به علاوه، جرم شناسی سنتی آن زمان، تحت تسلط و نفوذ نگرانی ناشی از جرایم خیابانی مانند، سرقت، سوء قصد، ضرب و شتم، ضرر و زیان جزایی و... قرار داشت؛ اما پس از اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰، به دلیل نگرانی

بسیار زیاد دانشگاهیان، سیاستمداران و مردم، از آثار اجتماعی زبان بار این دسته فعالیت ها، گرایشی دوباره برای توجه به این نوع از جرایم، ایجاد شد (محسنی، ۱۳۹۰، ۱۳۴)

در ادبیات جرم شناسی این واژه با طیف وسیعی از سایر مفاهیم ارتباط نزدیکی دارد، از جمله جرایم قدرتمندان^۱، انحراف سازمانی، جرم شغلی^۲، جرم کسب و کار^۳، جرم نخبه گان^۴، سوء استفاده از اعتماد شغلی^۵ و... نمونه هایی از اصطلاحات مطرح شده برای معرفی این گونه جرایم هستند (سلیمی، ۱۳۸۵: ۲۱۶ و نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱: ۱۴)

منظور ساترلند از جرایم یقه سفیدها جرایمی هستند که به وسیله افرادی انجام می گردد که در بخش های مرفه تر جامعه بوده و در سطح جامعه صاحب احترام و منزلتند. افرادی که به جای زندگی در حاشیه جامعه با سازگاری کامل با محیط خود عمل می کنند، از مقام و عنوانی برخوردارند. معمولاً از آموزش های لازم بی بهره نیستند، سطح زندگی نسبتاً مرفهی دارند، و بر همین اساس توان آن را دارند که به شیوه های گوناگون و به ویژه با استفاده از قدرت مادی، بر اعمال بزه کارانه خود سرپوش بگذارند (مظلومان، ۱۳۵۳: ۹۵-۹۶ و نجفی ابرندآبادی، هاشم بیکی، ۱۳۹۰: ۲۶۶).

ویژگی جرایم یقه سفید

در مجموع این جرایم از خصلتهای زیر برخوردارند

۱. کمتر کشف یا علنی می شود، کمتر گزارش می شود. در نتیجه کمتر در آمارهای رسمی انعکاس می یابد پس سنجش آن دشوارتر است.
۲. برخورد دستگاههای مسئول با آن، توأم با نوعی بی توجهی و اهمال است تا آنجا که با این بزهکاران، به ندرت، گرفتار می شوند و به زندان می روند.
۳. محصول فعالیت یک طبقه ممتاز است و در سایه قدرت و توان اقتصادی یا اجتماعی و زیرکی ها و هشیاری های خاص طبقات متوسط و بالا، باسوءاستفاده از موقعیت اجتماعی این طبقات، یا موقعیت های حرفه ای و تخصصی صورت می گیرد.
۴. نسبت به جرمهای قشرهای محروم جامعه، هزینه ای به مراتب سنگین تر را بر جامعه تحمیل می کند.
۵. در مقایسه با جرمهای قشرهای محروم، شمار بسیار بیشتری از افراد جامعه را قربانی خویش میسازد.
۶. کهنتری یا برخوردار نبودن آسیب دیدگان این جرمها از توان دفاعی مناسب، مانع می شود که آنان بتوانند به دفاع از خود برخیزند.
۷. جنبه های خشن آن، نسبت به مواردی مانند قتل، ضرب و جرح و تجاوز کمتر نمایان است. اما درست به همان اندازه واقعی است و گاه نتایجی به مراتب وخیم تر را در پی دارد. مواردی مانند نقض آشکار مقررات بهداشتی در تهیه و ارائه دارو، ایمنی در محل کار، یا آلودگی محیط زیست که می تواند باعث آسیب جسمی یا مرگ عده زیادی شود.
۸. معمولاً پس از ارتکاب جرم شاکی وجود ندارد و در غیر اینصورت، شکایت، با فاصله زمانی طولانی پس از وقوع جرم، طرح می گردد (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۷۱ و محسنی، ۱۳۹۰)

¹ Crimes of the powerful

² Occupational crime

³ Business crime

⁴ Elite crimes

⁵ Abuse of occupational trust

چرایی جرم انگاری در جرایم یقه سفید

با توجه به گسترش کمی و کیفی این جرایم و بالا بودن رقم سیاه بزه کاری اقتصادی، حساسیت دولتمردان، مردم و رسانه های گروهی جرم انگاری از این جرایم نقش بسیار مهمی در جهت برقراری عدالت و امنیت اقتصادی در جامعه دارد و آسیب های اقتصادی فراوانی که این جرایم در پی دارد.

جرم انگاری در جرایم یقه سفید

شناخت دقیق جرایم یقه سفیدها شناخت دقیق این جرایم اولین گام در جرم انگاری جرایم یقه سفید می باشد. بدین ترتیب تا زمانی که فرق جرایم یقه سفید و تمایز ماهیت این جرایم از جرایم خیابانی درک نگردد، واکنش کورکورانه در مبارزه و کنترل جرایم یقه سفیدها موجب تورم قوانین کیفری خواهد شد. البته بحث مهم دیگری که در این رابطه پیش می آید این است، از آنجا که جرایم یقه سفیدی بیشتر بر مبنای تخلف از اعتماد در معاملات و تعهدات و به طور کلی اغلب در فعالتهای تجاری (اشخاص حقیقی و حقوقی) رخ می دهد، لذا تشخیص جرم بودن یا یک عمل غیر قانونی که مستلزم یک دعوی مدنی می باشد، بسیار مهم است شایان ذکر است که به بررسی موضوعات جرایم یقه سفید در قالب اخلاقی می پردازند، بیشتر سعی در بهره گیری از شیوه های قوانین کیفری دارند که نادرست بودن جرایم یقه سفید را مانند جرایم معمولی را مورد تأکید قرار می دهند. اما بعضی که موضوع جرایم یقه سفید را بررسی کرده و بر محدود بودن عواقب زیان بار چنین فعالیت هایی تأکید دارند، گرایش بیشتری به سمت شیوه های قوانین مدنی دارند. جالب اینکه بیشتر جرایم یقه سفیدی به علت ناتوانی دستگاه قضایی یا خلا قانونی در تعقیب جرم یقه سفیدها اغلب در قالب دعاوی مدنی در دادگاه های مدنی که هدف از این دعاوی جبران خسارت و غرامت به زیان دیده می باشد، طرح می شود. بند ۲: شیوه جرم انگاری جرایم یقه سفیدها در قوانین کشور ایران در قانون مجازات اسلامی و اصولاً در قوانین جزایی کشورهای جهان، مجرمین بر اساس موضوع جرم و انگیزه جرم مورد تقسیم بندی قرار می گیرند و به مجرمین مالی، جانی، حیثیتی، سیاسی و... تقسیم می شوند. از از یکی دو قرن پیش قطع نظر از توصیف جزایی، سعی گردیده در قالب استانداردهای علم جرم شناسی با عنایت به شرایط بزهکار تقسیمات جدیدی از زمان لومبروزو به عمل آید که بزهکار اتفاقی، به عادت، هیجانی، دیوانه، عشقی و... از آن جمله است. به تدریج اندیشمندان دیگری مانند کر چمر شلدون، پیناتل انواع دیگری از بزهکاران را مورد اشاره قرار دادند. شخصیت بزهکار، شخصیت جنایی و... می تواند مورد اشاره قرار گیرد. اما در سالهای اخیر از جرائمی نام برده می شود که ثمره دگرگونی نظام اقتصادی و اجتماعی جهان است. جرائم سازمان یافته تجارت سیاه، تجارت انسان و پولشویی نمونه ای از آنهاست. در میان بزهکاران مالی جرائمی مانند کلاهبرداری، جعل، ارتشا، رانت خواری، پولشویی، قاچاق ارز، قاچاق طلا و قاچاق کالا وجود دارد که ارتکاب آن مستلزم نوعی تیزهوشی، تجربه و توانمندی می باشد که به این نوع بزهکاران از حدود چندین دهه قبل، بزهکاران یقه سفید اطلاق شده است که شاید بهتر باشد آنها را با توجه به درجات مالی به بزهکار یقه سفید و بزهکار طلایی تفکیک کنیم. این نوع بزهکاران معمولاً از هوش بالایی برخوردارند به راحتی چم و خم امور را در می یابند و با شناخت قربانی اعم از فرد، نهاد عمومی یا خصوصی به راحتی کسب درآمد می نمایند. با اندکی دقت در خصوصیات مجرمین یقه سفید به خوبی می توان دریافت که آنان از هوش و نبوغ بالایی برخوردارند اما در این میان ما با نوعی بزهکاران جدیدی که با زد و بند با نهاد زور و زر به ثروت باد آورده می رسند برخورد داریم که معمولاً آنان را می توان بزهکار طلایی نامید. این بزهکاران با نهاد قدرت در ارتباطند و با توجه به ارتباط خود وارد رانت ارتباطی می شوند مانند قاچاقچیان کالا و سو استفاده کنندگان از ارتباطات و... از لحاظ واکنش اجتماعی هر چند در

بعد اخلاق عمومی، مجرمین یقه سفید، به ویژه آنانی که با سوء استفاده از رانت و احتکار با قاچاق در آمد هنگفتی به دست می آورند افراد زالو صفت، خیانتکار و فاسد قلمداد می شوند اما معمولاً در اکثر کشورهای جهان مجازات‌ها هم در نزد افکار عمومی و هم در قوانین جزایی با نوعی اعمال تبعیض به نفع یقه طلایی‌ها و یقه سفیدها اعمال می‌گردد. در افکار عمومی معمولاً جوانی که از راه استیصال مجبور به برخورد فیزیکی با یک رهگذر می‌شود یا جوانی که به علت نیاز مالی یقه‌گیری می‌کند یا فردی به دلیل عصبیت و هیجان و ناتوانی در کنترل رفتارها دست به ارتکاب جرائم خیابانی می‌زند معمولاً بیشتر مورد شماتت و تنفر افکار عمومی قرار می‌گیرد به ویژه توسط افرادی عادی این واکنش بسیار سطحی است و در مقابل یقه سفیدها به دلیل شرایط ظاهری که بار عایت نزاکت اجتماعی با ظاهری منطبق با ارزشهای اجتماعی و آراسته در جامعه حضور دارند و ظاهر می‌شوند، هر چند مرتکب جرائم مالی بسیار مهمی شده باشند معمولاً واکنشها نسبت به آنها حائز جنبه تنفر عمومی و انزجار عمومی نیست هر چند معمولاً ثروتمندان که به علت سواستفاده از روشها مال اندوزی می‌کنند معمولاً مورد تنفر افراد فقیر جامعه می‌باشند. از لحاظ میزان خسارت و ضرر و زیان وارده به جرات می‌توان گفت که اثر منفی و مخرب رفتار مجرمانه یک رانت خوار که با خیانت در امانت و خیانت به اعتماد عمومی مبادرت به سوء استفاده از موقعیت اداری و اجتماعی خود می‌نماید دهها صدها و شاید هزاران برابر تبعات منفی بیشتری نسبت به جرائم یقه آبی‌ها دارد. یک محتکر با احتکار کالا و با ایجاد فقر موجب سوء تغذیه، بیکاری و ایجاد شکاف طبقاتی در میان مردم می‌شود با دامن زدن به بیماریها، مشکلات اقتصادی و اجتماعی زمینه هزاران مفسده اجتماعی همچون اعتیاد، طلاق، بیکاری، و بیماری‌های روحی و جسمی در میان مردم می‌گردد. این در حالی است که قربانی جرائم یقه آبی‌ها از لحاظ تعداد محدود و از لحاظ اثرات به هیچ وجه گستردگی اثرات جرائم یقه سفیدها را ندارد. در مورد واکنشهای کیفری عمده کشورهای جهان همانگونه که گفته شد هر چند موضع گیری و سمت و سوی ارعابی و سزادهی نسبت به اینگونه مجرمین دارند اما به ندرت کیفرهای بسیار سخت و سنگین در مورد آنها اعمال می‌کنند. هستند اما در این میان برخی کشورها مانند ایران و چین که در خصوص مفسد اقتصادی مجازاتهای بسیار سنگین مقرر داشتند که نمونه آن‌ها را به عنوان جزایی اختلال در نظام اقتصادی، محاربه و افساد فی الارض مشاهده می‌نمائیم. مع الوصف کماکان در مورد رانت خواران و مجرمان اداری چنین مجازاتهایی نه پیش بینی شده و نه اعمال می‌گردد. اثر فقه بر مقررات جزایی کشور ما محسوس است. این حضور در سالهای گذشته بیشتر بود و قانون تعزیرات ۱۳۷۵ و قانون مجازات اسلامی در دست تایید نهایی شورای نگهبان، در مواردی جای خود را به موازین عرفی داده است. مسلماً مباحثی مانند ارتداد، افساد فی الارض تحت تاثیر موازین فقهی وارد قاموس قواعد ما شده است. البته در بعد اخلاقی مجازاتهای اسلامی تا حدی مشابه است بحث لواط زنا و جرائم علیه عفت عمومی در اکثر مقررات جزایی اسلام مشابهت دارد اما در بحث جرائم علیه امنیت، به ویژه جرائم اقتصادی ظاهراً در کشور ما دیدگاه فقهی نسبت به اکثر کشورهای جهان غلبه دارد. مع الوصف فراموش نکنید که برداشت و استنباط از جرائم فقهی در میان فقها نمود یک اجماع و هماهنگی کامل را ندارد، بلکه اختلاف نظر بسیار قابل لمس است. اما احساس می‌کنیم به تدریج تحت تاثیر شرایط عینی جامعه ضوابط و مقررات عرفی با توجه به مضرات زندگی شهری و اجتماعی نوین در بخش‌های مختلف جزایی مانند مبارزه با قاچاق کالا و ارز و مفسد اداری جرائم اقتصادی جای خود را باز می‌کند به گونه‌ای که می‌توان گفت اگر مقررات جزایی فعلی ما حتی در بخش کلیات و اصول جزای عمومی از مقررات عرفی نشأت گرفته و سایر موارد نیز اثر پذیرفته است. اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها اقتضا دارد که برای امکان تعقیب کیفری هر عملی، ابتدا آن عمل جرم انگاری شده باشد یعنی به طور مشخص در قوانین مصوب عمل مجرمانه و ارکان متشکله آن تعریف و مجازات آن مشخص شده باشد. در نظام حقوقی ایران همچون بسیاری دیگر از کشورها -

بیشتر مصادیق جرایم یقه سفید جرم انگاری شده است. قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز، قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور، قانون مجازات اعمال نفوذ بر خلاف حق و مقررات قانونی، قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع، قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی، قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و بهداشتی درمانی، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی، قانون مجازات اسلامی و... هر کدام یک یا چند مورد از مصادیق جرایم یقه سفید را جرم انگاری کرده اند. با این وجود نوعی تشتت و پراکندگی در قوانین به چشم می خورد و در برخی موارد مجازات بعضی جرایم با توجه به آثار و عواقب آن و در مقایسه با موارد مشابه متناسب به نظر نمی رسد. بکاریا بیش از دو قرن پیش به ضرورت تناسب میان جرایم و مجازاتها تأکید کرده است: « مصلحت عموم در این است که جرم نه تنها ارتکاب نیابد، بلکه هر قدر زیان بیشتر به جامعه وارد آورد، به ندرت اتفاق افتد. بنابراین، موانعی که مردمان را از ارتکاب جرم باز می دارد باید به همان اندازه که این جرایم مغایر با منفعت عموم است و شدیدتر به آن آسیب می رساند قوی باشد. از این رو، باید میان جرایم و مجازاتها تناسبی برقرار باشد، برخی از مصادیق نیز به طور کلی جرم انگاری نشده اند. هر چند در مواردی اقدامات اولیه جهت تنظیم طرح یا لایحه صورت گرفته ولی نتیجه نهایی که تصویب و اجرای قانون باشد، جامه عمل نپوشیده است. چنانچه قوانین همگون و جامعی به تصویب رسد و اراده کافی بر انجام آنها وجود داشته باشد، قطعاً موجب کاهش جرم می شود. ارتکاب جرایم یقه سفید، خصوصاً در مواردی که شخصی دو یا چند مورد از مصادیق این جرم را مرتکب شده باشد (تعدد مادی جرم)، در قوانین و رویه قضایی برخی کشورها از عوامل مشدده کیفر تلقی شده است. به خاطر آثار زیان بار گسترده که از ارتکاب جرایم یقه سفید به جامعه تحمیل می شود، قوانین و رویه قضایی برخی کشورها در سال های اخیر با شدت عمل بیشتر با این جرایم برخورد می کنند و طبع غیر خشن این جرایم و ظاهر موجه نمای مرتکبان، مانع از اعمال مجازات نشده است.

راهکارهای پیشگیری از جرایم یقه سفید از منظر جرم شناسی

از آن جایی که اهمیت جرایم یقه سفیدی و دامنه تأثیرگذاری وسیع آنها بر ایجاد زیربنای جامعه، غیرقابل چشم پوشی است و تلاش جدی و برنامه ریزی دقیق بر رفتار مرتکبین این گونه جرایم و مجازات آنها ضروری است. بنابراین به کارگیری راهکارهای اصولی و نظام مند به منظور ایجاد مانع در مسیر سوء استفاده احتمالی برخی از افراد از اعتبار و اقتدار خود باید مورد توجه مدیران نظام عدالت کیفری قرار بگیرد. به همین دلیل، لزوم پیشگیری از وقوع جرایم یقه سفیدی، گسترش و یا تکرار آنها بیشتر از گذشته اهمیت یافته است. در این زمینه شاهد همکاری ها و تلاش های مشترکی از سوی اندیشمندان علوم جنایی نظام های ملی مختلف در عرصه فراملی و بین المللی هستیم و با آموزه های جدید جرم شناختی در زمینه پیشگیری از گسترش کیفی و کمی این گونه جرایم مواجه هستیم. از منظر جرم شناسی، تقسیمات گوناگونی در زمینه پیشگیری مطرح است که هر کدام از آنها به اعتباری، حاکی از نگرش ویژه به این امر مهم می باشد. شکلی از پیشگیری، بر کنترل و رفع زمینه های جرم زا مبتنی است که نشانگر پیشگیری اولیه است. گونه ای دیگر، ناظر بر تمهید تدابیر و ایجاد بازدارنده هایی است تا از وقوع جرم به وسیله کسانی که بالقوه در معرض آسیب های اجتماعی و ارتکاب جرم قرار دارند، پیشگیری شود که در اصطلاح پیشگیری ثانویه نام گرفته است. در مرحله سوم نیز پیشگیری از راه وضع قوانین مناسب و بازدارنده و برقراری ضمانت اجرای قطعی و مسلم صورت می گیرد تا از وقوع دوباره جرم با تشویق دیگران به ارتکاب جرم ممانعت به عمل آید. این نوع پیشگیری در اصطلاح پیشگیری ثالث نام گرفته است (ابرناد آبادی، ۱۳۸۰: ۵۵). دیدگاه های مختلفی در این زمینه مطرح است که به هر

حال، در جهت تبیین ضرورت ایجاد مانع در تحقق یا تکرار جرم هستند. جرم شناسان در زمینه پیشگیری از ارتکاب جرایم یقه سفیدی معتقدند که گام اول، اعمال نظارت همه جانبه دستگاه های دولتی و حکومتی است. دوم این که با وضع قوانین قطعی و شدید، ضمانت اجرای موثری پدید آید. از سوی دیگر اطلاع رسانی عمومی و ارتقای سطح آگاهی های عموم افراد جامعه از راه های مختلف، در بالا بودن ضریب اطمینان و امنیت موثر خواهد بود. درباره پیشگیری از تکرار جرم یقه سفیدی، برخی جرم شناسان معتقدند بهتر است از ضربه تند، کوتاه و شدید ناشی از زندان های کوتاه مدت استفاده کرد. همچنین روشن است که نمی توان از بازپروری اجتماعی این بزهکاران سخن به میان آورد. زیرا براساس تعریف، با بزهکارانی روبرو هستیم که بیش از اندازه اجتماعی اند. ولی جنبش سیاست جنایی از یک سو در مقابل معافیت از مجازاتی که این یقه سفیدان تاکنون از آن بهره مند شده اند قد علم می کند و از سوی دیگر، خواهان استقرار آن چنان واکنش اجتماعی است که به ویژه با استفاده از برخی تدابیر محدود کننده آزادی، با ایجاد یک نظام پیشگیری یا به عبارتی تربیت بهتر و مجدد مدنی این قبیل مجرمان، زمینه هماهنگی و انسجام هرچه بهتر آنان را با جامعه فراهم سازد (آنسل، ۱۳۷۵، به نقل از دانش، ۱۳۸۰: ۹۸).

برخی معتقدند از آنجا که جرم یقه سفیدی با جرم خیابانی تفاوت های عمده و تکنیکی دارد، بنابراین شناسایی موقعیت ها و فرصت های مجرمانه، توسعه بخشیدن به برنامه های نظارتی ویژه و اتخاذ سیاست های راهبردی در قبال آنها ضروری است. در واقع، کنترل و پیشگیری از وقوع جرایم یقه سفیدی قبل از هر اقدام دیگری، مستلزم شناسایی موقعیت های فرصت زا است. در این ارتباط سه نظریه مطرح است: نظریه فعالیت روزمره، نظریه الگوپذیری جرم و نظریه پیشگیری وضعی جرم. هریک از نظریه ها، در تحلیل اساسی ساختار فرصت، در ارتباط با جرایم یقه سفیدی کمک می کند (سیمسون و ویسبورد، ۲۰۹، به نقل از کینیا، ۱۳۸۳: ۶۳).

طبق نظریه اول، وجود سه عنصر اساسی در تحقق شرایط لازم برای واقعه مجرمانه ضروری است: هدف جرم، تحریک مجرم و مکانی مشترک با عمومی یا مجازی، به منظور دسترسی مجرم به هدف (کوهن و فلسن، ۱۹۷۹، به نقل از رحیمی، ۱۳۸۷: ۵۴). در صورتی که این سه عنصر موجود باشند، ممکن است جرم در نبود کنترل موثر واقع شود. براساس نظریه الگوپذیری جرم نیز آگاهی مجرمین از فرصت های جرم زا، از طریق اشتغال در مشاغل قانونی و مشروع بوده است. در حقیقت مجرمین تمایل دارند تا هدف خود را در محیط های آشنا شناسایی کنند. بنابراین فرصت های مجرمانه منحصر و محدود در مناطقی است که مجرم در طول فعالیت های روزمره خود از آنها عبور می کند.

نتیجه گیری

با توجه به ظاهر موجه و موقعیت اجتماعی و شغلی مرتکبین و همچنین طبع غیرخشن مجرمین یقه سفید، شناسایی و تعقیب آنان با مشکلات بیشتر رو به رو می شود. سازمان یافته و تشکیلاتی بودن ارتکاب این جرایم نیز قدرت بیشتر به مرتکبان آن داده و مبارزه با آن را مشکل تر می کند. با عنایت به اینکه مرتکبان این جرایم از ناآگاهی مردم و مسؤولین با حسن نیت، نهایت استفاده را می برند و هرگونه ابهام در قوانین و جهل مردم و مسؤولین اجرای قانون، عامل رونق و آگاهی و شفافیت سبب شکست فعالیت مجرمین یقه سفید است، از این رو، مهم ترین وسیله پیشگیری و مبارزه با این جرایم، اطلاع رسانی و معرفی ویژگی مجرمین یقه سفید و آثار اعمال مجرمانه آنها بر جامعه است. از طریق اطلاع رسانی، کلیه شهروندان باید آگاه شوند که ارتکاب جرایم یقه سفیدی بر زندگی روزمره آنان اثرات زیان بار مستقیم دارد. بنابراین، شهروندان باید هم از طریق رسانه های عمومی و هم وضع قوانین متناسب خود را ذی نفع در مبارزه با مجرمین یقه سفید بدانند و تشویق به همکاری شوند. نحوه

عمل این مجرمین و چگونگی اثرگذاری این اعمال مجرمانه باید به اطلاع عموم برسد و روش همکاری مردم با مامورین آموزش داده شود و با توجه به این که جرایم رو به رشد یقه سفیدی از یک سو در نتیجه رفتار متظاهرانه برخی افراد بهره مند از سطح هوشی بالا واقع می شوند و از سوی دیگر، سطح آگاهی بزه دیدگان این قبیل جرایم از ماهیت رفتار ارتكابی و شیوه های فریبکارانه مربوط، پایین است، بنابراین آگاه کردن افکار عمومی و پیاده نمودن برنامه های راهبردی از سوی کارگزاران نظام عدالت کیفری، بیش از پیش ضرورت می یابد. با توجه به گسترش کمی و کیفی این جرایم و بالا بودن رقم سیاه بزه کاری اقتصادی، حساسیت دولتمردان، مردم و رسانه های گروهی جرم انگاری از این جرایم نقش بسیار مهمی در جهت برقراری عدالت و امنیت اقتصادی در جامعه دارد و آسیب های اقتصادی فراوانی که این جرایم در پی دارد، شکلی از پیشگیری، بر کنترل و رفع زمینه های جرم زا مبتنی است که نشانگر پیشگیری اولیه است. گونه ای دیگر، ناظر بر تمهید تدابیر و ایجاد بازدارنده هایی است تا از وقوع جرم به وسیله کسانی که بالقوه در معرض آسیب های اجتماعی و ارتكاب جرم قرار دارند، پیشگیری شود که در اصطلاح پیشگیری ثانویه نام گرفته است. در مرحله سوم نیز پیشگیری از راه وضع قوانین مناسب و بازدارنده و برقراری ضمانت اجرای قطعی و مسلم صورت می گیرد تا از وقوع دوباره جرم با تشویق دیگران به ارتكاب جرم ممانعت به عمل آید.

منابع:

۱. دانش‌پژوه، وهاب؛ مهریزی، مهدی؛ محمودی جانکی، فیروز؛ ۱۳۹۵، جرم انگاری قرآن و عقلانیت، مبانی فقهی حقوق اسلامی، مقاله ۵، دوره ۹، صفحه ۱۲۹-۱۵۶
۲. خلیل بن احمد، کتاب‌العین، ج ۶، ص ۱۱۹، چاپ مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم ۱۴۰۹.
۳. ابن اثیر، النهایة فی غریب‌الحديث والاثر، ذیل مادّه، چاپ طاهر احمد زاوی و محمود محمد طنّاحی، قاهره ۱۳۸۳-۱۳۸۵/۱۹۶۳-۱۹۶۵.
۴. ابن منظور، لسان العرب ذیل مادّه.
۵. فخرالدین بن محمد طریحی، مجمع‌البحرین، ذیل مادّه، چاپ احمد حسینی، تهران ۱۳۶۲ ش.
۶. ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۲). تحلیل جرم شناختی جرایم مأموران نظام مالیاتی، ارتقای سلامت اداری نظام مالیاتی: مجموع مقالات همایش چالش‌ها و فرصت‌های فرا روی سلامت نظام مالیاتی کشور، تهران: نشر میزان
۷. احمدی، حبیب (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: سمت
۸. م. برنارد، تامس و دیگران (۱۳۹۲)، جرم‌شناسی نظری ولد، ترجمه علی شجاعی، تهران: نشر دادگستری
۹. بودون، ریمون (۱۳۷۸)، منطق اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: انتشارات جاویدان
۱۰. بنسون، مایکل ال و سیمپسون، سالی اس (۱۳۹۱). جرایم یقه سفیدی رویکردی فرصت‌مداره ترجمه اسماعیل رحیمی نژاد، تهران: نشر میزان
۱۱. بیابانی، غلامحسین (۱۳۸۷)، «جرایم سازمان یافته و چالش آینده ۸، دوره دوم، سال دوم، مجله کارآگاه، شماره ۵، صص ۶۶-۱۰۰
۱۲. حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۹)، «تحلیل شبکه‌های جرایم سازمان یافته»، فصلنامه دانش انتظامی، سال یازدهم، شماره ۳، صص ۱۴۰-۱۰۸
۱۳. دانش، تاج‌زمان (۱۳۸۴)، مجرم کیست؟ جرم‌شناسی چیست؟ تهران: انتشارات کیهان
۱۴. رابرتسون، یان (۱۳۷۴)، در آمدی بر جامعه با تاکید بر نظریه‌های کاربرد گرایي ستیز و کنش متقابل نمادین، ترجمه حسین بهروان، چاپ ۲، مشهد: آستان قدس رضوی.
۱۵. رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۴)، جامعه روستایی و نیازهای آن، تهران: شرکت سهامی انتشار،
۱۶. رهامی، محسن (۱۳۸۹). جرایم بزه دیده، تهران: نشر میزان
۱۷. ریتزر، جورج (۱۳۷۴)، نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی تهران: انتشارات علمی
۱۸. ستوده، هدایت‌ا- (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور
۱۹. سلیمی، صادق (۱۳۸۶)، «مجرمین یقه سفید و سیاست کیفری ایران»، فصلنامه حقوق، دوره ۳۸، شماره ۴، صص ۲۵۴-۲۳۹
۲۰. سلیمی، علی و داوری، محمد (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی کجروی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۲۱. سوتیل، گیت و همکاران (۱۳۸۳)، شناخت جرم‌شناسی، ترجمه روح‌ا. صدیق، تهران: نشر دادگستری
۲۲. سپسون، سالی اس و ویو برده دیوید (۱۳۹۲)، جرم‌شناسی جرایم بزه سفیدان، مترجمین حمیدرضا دانش‌ناری و آزاده صادقی، تهران: نشر مجد

۲۳. سیگل، لاری جی (۱۳۸۵)، جرم شناسی، ترجمه یاشار سیف الهی، تهران: انتشارات دفتر تحقیقات پلیس آگاهی ناجا
۲۴. شاپیرو، سوزان (۱۳۸۶)، «جرم یقه سفید، نه مجرم یقه سفید»، ترجمه امیر حمزه زینالی، دوره جدید، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۱ صص ۲۰۶-۱۸۵.
۲۵. صدیق سروسستانی، رحمت الله (۱۳۸۳)، آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آن
۲۶. کرایب، یان (۱۳۷۸)، نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس، ترجمه عباس مخبره تهران: نشر آگه
۲۷. کوئن، بروس (۱۳۷۳)، مبانی جامعه شناسی، ترجمه غلام عباس توسلی و رضا فاضل، تهران انتشارات سمت مگس، ریموند (۱۳۸۸)، جرم شناسی نظری، ترجمه مهدی کینیا، تهران: انتشارات مجد
۲۸. گن ریموند (۱۳۸۹)، جرم شناسی بزه کاری اقتصادی، ترجمه شهرام ابراهیمی، تهران: نشر میزان
۲۹. کس، موریس (۱۳۸۵)، اصول جرم شناسی، ترجمه میر روح اسدقیق، تهران، چاپ اول انتشارات دادگستر
۳۰. میدلز، آنشونی (۱۳۷۶)، جامعه شناسی، ترجمه عنوچهر مبور به تهران: نشر نی
۳۱. لیتل، دانیل (۱۳۷۳)، تبیین در علوم اجتماعی، ترجمه عبد الکریم سروش، تهران: مؤسسه فرهنگی صراط
۳۲. محسنی، فرید (۱۳۹۰)، جرایم شرکتی از دیدگاه جرم شناختی، فصلنامه علمی پژوهشی ۱۳۹-۱۵ دیدگاه های حقوق قضایی، شماره ۷ دوره ۱۷، صص
۳۳. محمدی اصل عباس (۱۳۸۲)، جامعه شناسی بنیادین متاتئوری، تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان
۳۴. مظلومان، رغما (۱۳۵۳)، جرم شناسی (کلیات)، جلد ۱، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
۳۵. معظمی، شهلا (۱۳۸۴) چرم سازمان یافته و راهکارهای جهانی مقابله با آن، تهران: نشر دادگستر
۳۶. موسوی مجاب، سید فرید (۱۳۸۳)، هیزه کاران یقه سفیده، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره به شماره ۳، صص ۸۲-۱
۳۷. نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۷۸)، رویکرد بزه دیده شناختی به پردهای بدون بزه دیده، در محسن رهامی، جرایم بدون بزه دیده، تهران: نشر میزان
۳۸. نجفی ابرند آبادی، علی حسین و بیگی، حمید هاشم (۱۳۹۰)، دانشنامه جرم شناسی، تهران انتشارات کتابخانه کنج شایگان
۳۹. نجفی ابرند آبادی، علی حسن (۱۳۹۱)، از چرم یقینه سفیدی تا جرم اقتصادی، دیباچه مایکل ال بنسون و دیگران، جرایم یقه سفیدی رویکردی فرصت مداره ترجمه اسماعیل رحیمی نژاد. تهران: نشر میزان پ. خارجی
40. Baker john s. johns (2009) The sociological origins of white – collar crime, Http:// the herita gefnundain (mul). Com. ۲. Benson, Michael Ianc Simpson Sally S (2009) White collar crime an
41. opportunity perspective, New York, Routledge press. 3. Chamblless, w. j. (1984) The saints and the Rowghnecks, in Chambllass WI. (ed) criminal Law in Action (2 nded) wework: wiley.
42. Croall, Hazel (2001) Understanding White collar crime,
43. Buckingham. Philadelphia. Open university Press. ۵. Newburn, Tim (2007) Criminology. 1" ed. Usa, Willan publishing. 6. Long Russ (2009) white collar crime.www.google.com. 7. Odum. Howard (2009) American sociology Edwin II. satherland, http:
44. www.brocku. Ca mead project/inventory

45. Simpson Sally S und Weisburd, David (2009) The Criminology of White-Collar. New York Springer-Business Media, LLC. 9. Siegel, Larry (1998) Criminology. (6th Ed) US.A: Wuds worth 10. Thio Alex (2001) Deviant Behavior 6th ed
46. Boston: Allyn and Bacon 11. Thompson, Christi (2002) The Impact of three strikes Asocio – legal perspective, inlaw and society Review at usb available in: [http:// www.Lawso.ucsb. Edu. Projcds / Review](http://www.Lawso.ucsb.Edu.Projcds/Review)
47. Walsh, D. XA.pxxcole (1996) A Dictionary of criminology. New Delhi: universal Boon stall.
48. Winfree, 'Thomas and Howard abadinsky (2003), Understaning Crime. Wadsworth/Thanson lernning, (2009) White collar crime/fraud statistics. [http:// dioge neslle. Com.](http://dioge neslle.Com)